Consideraţii privind politicul în lumea greacă în viziunea lui Tucidide, Platon şi Aristotel

Dr. FABIAN ISTVÁN
Universitatea „Petru Maior"
Târgu-Mureş

Abstract

Considerations About Politics in the Greek World in Thucydides, Plato and Aristotle Works

The paper entitled ***Considerations About Politics in the Greek World in Thucydides, Plato and Aristotle Works*** *has as aim to emphasize the political ideology and their thoughts about the role of leadership, and of the laws in the state management. It is interesting to observe the evolution of these ideas, the parallels and the differences of opinions between this three great philosophers whose ideas are at the same time ancient and modern, being the basis of the ideological evolution of the modern state.*

Keywords: *politics, state, laws, Pericles, democracy, assembly.*

Tucidide este unul dintre gânditorii antici prin opera căruia se poate descoperi minunata civilizaţie greacă, dar nu numai. Prin opera sa ***Războiul peloponesiac*** se poate contura imaginea celui care a fost Pericle, cât şi sistemul pe care acesta a încercat să îl impună în acea perioadă. Începând cu reformele lui Clistene, continuând cu activitatea lui Pericle, a apărut un nou regim, şi anume democraţia.

Tucidide vede forma de guvernământ a lui Pericle ca „*puterea poporului*," „*guvernământul poporului*," acest lucru deoarece guvernarea nu se face doar pentru câţiva, ci pentru mulţi. Astfel, continuă explicaţia regimului: „*În faţa legii toţi cetăţenii, bogaţi sau săraci, sunt egali, iar reputaţia fiecăruia se stabileşte nu după categoria socială căreia aparţine, ci după serviciile pe care le aduce cetăţii, iar săracii nu sunt împiedicaţi de la conducerea treburilor obşteşti fiindcă sunt săraci. Cetăţenii respectă atât legile scrise şi organele de stat, care au scop să vină în ajutorul celor nedreptăţiţi, cât şi pe cele nescrise.*"[1]

De asemenea, Tucidide evidenţiază faptul că exista o ***Constituţie*** „*care nu imită legile vecinilor, ci mai degrabă noi înşine suntem un exemplu, fără să imităm pe alţii.*"[2]

[1] Tucidide, ***Războiul peloponesiac***, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 63.
[2] ***Ibidem***, (II, 37, 1), p. 256.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

Influența politică ce se putea exercita nu era deținută doar de câțiva, ci fiecare cetățean putea să se evidențieze în cetate după munca pe care o depunea sau după interesul lui. Acest cetățean nu era ales după categoria socială din care făcea parte, ci după *virtute*, deoarece un cetățean sărac, dacă poate să facă ceva pentru cetate, nu este împiedicat din cauza categoriei sociale.

În privința legilor, Tucidide observa că acestea erau cu strictețe respectate de către toți indivizii - fie cetățeni, fie non-cetățeni - normal, existând și anumite excepții, asupra cărora se intervenea prin judecată: „*nu călcăm legile, când chibzuim la treburile publice, mai ales din respect pentru legi, dând ascultare și oamenilor care sunt, în orice împrejurare, la conducere, și legilor, atât acelora care sunt promulgate, spre a veni în ajutorul oamenilor păgubiți, și legilor care, deși nu sunt scrise, comportă totuși un respect unanim consimțit.*"[3]

Cât despre gândirea politică a secolului al IV-lea a.Chr., aceasta este una foarte bogată, prin viziunile cunoscuților Platon, Aristotel și altor mari gânditori.[4]

Una din temele fundamentale abordate de către aceștia este aceea a regalității. Astfel, se poate face o clasificare a autorilor și a operelor lor - în materia interesată - cum urmează:

- Platon: ***Gorgias***, ***Republica***, ***Politica***, ***Legile***, ***Scrisori***;
- Aristotel: ***Etica nicomahică***, ***Etica lui Eudemos***, ***Retorica***, ***Politica***, ***Constituția ateniană***;

Acești doi gânditori nu sunt singurii în ale căror opere figurează ideea regalității, putându-se menționa și Xenofon sau Isocrate.

Textele despre regalitate sunt de o diversitate extremă în ceea ce privește genurile lor literare și nivelele de analiză. Astfel, Aristotel și Platon au fost interesați în conceperea operelor lor de regalitate în general; Isocrate adresa îndemnuri regilor contemporani, iar Xenofon schița portretul - în mare parte imaginar - al unui rege cuceritor.

Mai mult chiar, aceste texte sunt de o mare diversitate și în ceea ce privește luările lor de poziție. În legătură cu fiecare punct fundamental se disting păreri contradictorii. Se poate trage concluzia, astfel, că literatura politică a secolului al IV-lea a. Chr. deține un caracter net polemic. Se poate adăuga, totuși, faptul că gândirea aceluiași autor se schimba adesea de la o operă la alta și, uneori, chiar între pasaje aparținând aceleiași opere există nuanțe importante.

---

[3] ***Ibidem***, (II, 37, 2), p. 256.

[4] Pierre Carlier, ***Secolul al IV-lea grec***, București, Editura Universitas, 1998, p. 234-235.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

Opinia publică greacă din secolul al IV-lea este mai greu de distins decât opinia publică ateniană din secolul al V-lea. Temele abordate de autorii dramatici erau teme familiare publicului sau, pur şi simplu, deveneau familiare după reprezentaţii.

Aceşti mari teoreticieni politici nu au putut sau nu au vrut să participe direct la viaţa politică a cetăţii lor. Chiar mai mult, publicul căruia îi erau adresate operele pare să fi fost destul de restrâns. ***Politica*** lui Aristotel este martoră a acestui fapt: prin natura sa ezoterică, nu era destinată oricui, iar celelalte texte - fiind publicate - ajungeau în câteva cercuri cultivate.

Opoziţia dintre regalitate şi tiranie este un loc comun al secolului al IV-lea; regalitatea reprezintă forma corectă a monarhiei, iar tirania - forma degenerată. Există câteva criterii prin care se pot distinge cele două regimuri, astfel:

- *originea socială* - regele era nobil sau bogat, iar tiranul de provenienţă umilă;
- *atitudinea în luptele de clasă* - regele menţinea ordinea tradiţională şi îi proteja pe cei săraci, pe când tiranul îi favoriza pe săraci prin măsuri revoluţionare;
- din punct de vedere *instituţional* - regalitatea era o monarhie cu atribuţii determinate şi limitate, pe când tirania era fără limite;
- *acordul guvernanţilor*;
- *supunerea indivizilor* - supuşii regelui o făceau de bunăvoie, pe când cei ai tiranului se supuneau contra voinţei lor;
- *componenţa gărzii* - regele era înconjurat de supuşi, iar tiranul de mercenari străini;
- *atitudinea conducătorului* - regele lucra în interesul supuşilor lui, pe când tiranul în interesul său.

În ***Politica***, Platon încerca să arate că imaginea tradiţională a regelui-păstor nu era una nepotrivită pentru un rege real.[5] Nici un rege real, nici măcar filosoful-rege, nu va putea să îşi conducă supuşii, ci putea doar să îi îngrijească. Oamenii nu au asupra lor un păstor decât atunci când divinitatea domneşte direct asupra lor. Divinitatea conduce mişcarea lumii şi se îndepărtează de ea; în această a doua fază apare munca, războiul şi necesitatea unei guvernări umane.

Filosoful-rege nu este decât un om, dar se defineşte prin stăpânirea *Ştiinţei* (*episteme*). Se poate întâmpla, totuşi, să existe mai mulţi filosofi-regi, dar cum *Ştiinţa* nu este accesibilă decât unui număr limitat de oameni, aceştia nu

[5] ***Ibidem***, p. 237-238.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

sunt niciodată numeroşi. Dintre toţi guvernanţii, singurul care cunoaşte *Binele* este filosoful, care, totodată este singurul care impune dreptatea şi care va guverna în interesul întregii cetăţi. Ştiind mai bine decât guvernanţii ceea ce le-ar putea face bine acestora, filosoful-rege nu are nevoie nici de legi imperfecte, nici chiar de acordul celor guvernaţi - cetăţeni sau non-cetăţeni. Singurul criteriu care desparte regalitatea filosofică de toate celelalte regimuri este realizarea interesului comun, datorită Ştiinţei.

Toate celelalte regimuri sunt guvernate de ignoranţi: persoanele sau grupurile la putere îşi văd doar propriul interes, şi nu pe cel al întregii comunităţi. Platon îi califică pe toţi guvernanţii ca fiind rebeli.

Unei ierarhii a regimurilor îi corespunde o ierarhie a criteriilor; în clasificarea regimurilor imperfecte stabilită de Platon, monarhia se găseşte la cele două extremităţi: regalitatea este cel mai bun dintre regimurile legale, iar tirania cel mai rău dintre regimurile arbitrare:

Zeul-păstor (din epoca de aur)	-	-
Filosoful-rege	-	-
Imitaţiile imperfecte „rebele”	*Regimuri legale*	*Deviaţii arbitrare*
Un guvernant	*Regalitate*	*Tiranie*
Un număr mic de guvernanţi	*Aristocraţie*	*Oligarhie*
Un număr mare de guvernanţi	*Democraţie legală*	*Democraţie arbitrară*

Andre Bonnard îl califică pe Platon ca fiind „*educatorul tinerimii şi educatorul cetăţii*”[6] şi că, alături de Aristotel, a încercat să aşeze pe baze noi vechea cetate greacă. În esenţă, Platon vroia să guverneze ca un om drept într-o cetate dreaptă, care trebuia refăcută, construită, dar nu „*o cetate de vis, o utopie, ci o cetate a raţiunii, la antipozii democraţiei delirante*.”[7]

Pentru a putea salva cetatea, susţinea Platon în ***Republica***, era nevoie de un rege sau suveran care să deţină atât puterea politică, cât şi pe cea filosofică. Doar atunci vor deveni cu adevărat suverani, căci „*adevărata politică înseamnă pur şi simplu a-i face mai buni pe cetăţeni în cetăţi.*”[8]

---

[6] André Bonnard, ***Civilizaţia greacă***, vol. III, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, p. 75.

[7] ***Ibidem***, p. 79.

[8] ***Ibidem***, p. 81.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

După cum susţine şi autorul, regimurile politice răspândite la momentul respectiv în lumea greacă - democraţia şi tirania - îi erau odioase lui Platon. Punctul de plecare al cercetării lui Platon era acela al căutării celei mai bune forme de guvernare, pe considerația că democrația ateniană era o încercare nefericită.

În cetatea lui Platon există trei clase foarte inegale ca număr - chiar fără a ţine cont de sclavi, care nu erau altceva decât materie musculară, sau rezervă de unelte.[9] Existenţa acestor trei clase arată clar eşecul experienţei democratice; ea demonstrează, de asemenea, extinderea plăgii sclaviei, contaminarea segregaţiei, care câştiga tot mai multe pături ale societăţii, pentru că nici clasa lucrătorilor, nici cea a soldaţilor nu participau la guvernare. La temelia edificiului social se afla clasa cea mai numeroasă, adică clasa lucrătorilor-negustori, mai ales meşteşugari şi ţărani. Această clasă avea obligaţia de a asigura prin munca lor toate nevoile materiale ale ansamblului comunităţii.

Deasupra acestei clase se afla clasa războinicilor pe care Platon îi numea şi paznici, deoarece cetatea nu avea nevoie doar de îmbrăcăminte, hrană etc., ci şi de a fi apărată.

Clasa cea dintâi era aceea a magistraţilor-filosofi, fiind însă în minoritate. Aceşti magistraţi-filosofi nu intră în funcţie decât după îndelungate studii, începând cu geometria, în care se forma raţionamentul. Treceau apoi la toate celelalte ştiinţe cunoscute, la dialectică, care îi conduceau la studiul şi contemplarea ideilor, adică existenţele obiective: *Binele*, *Frumosul* şi *Dreptul* - care constituiau singura realitate a universului filosofic al lui Platon.

Ei erau denumiţi stăpâni ai statului şi nu se îngrijeau de libertatea individuală, iar filosofii nu erau obligaţi să convingă pe fiecare cetăţean de justeţea fiecărei reforme.[10] În acest sens, era de ajuns ca reformatorul să fie convins el însuşi de normele introduse în reformă.

În ***Republica*** se găsește ca punct de plecare un principiu fundamental al gândirii lui Platon. El susţinea că „*politica era declarată o cheie a psihologiei*."[11] Nevoia de autocunoaştere era cea mai importantă înaintea unui demers politic, deoarece sufletul fiecărui individ se leagă de viaţa socială, iar viaţa particulară şi cea publică sunt interdependente. Platon nu s-a lăsat influenţat de vreo credinţă religioasă în conceperea operei sale, sau de judecata politică, astfel, nu a devenit un om de stat şi gânditor politic prin vocaţie, ci din datorie.

---

[9] ***Ibidem***, p. 85-86.

[10] ***Ibidem***, p. 88.

[11] Ernst Cassier, ***Mitul statului***, Iaşi, Editura Institutul European, 2001, p. 90-92.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

Platon considera, în ***Republica***, faptul că o *Justiţie* nu se limitează doar la a plăti datoriile către stat, deoarece aceasta intervine atât în timp de pace, cât şi de război. Formele de guvernământ sunt diferite, cunoscându-se tirania, democraţia şi aristocraţia. Oricare ar guverna dintre acestea, există întotdeauna puterea de stat concentrată în mâna unuia, câtorva sau tuturor[12].

Acesta forme diferite de guvernământ fac legile democratice, aristocratice sau tiranice, având fiecare câte o viziune proprie asupra lor. Aceste legi, care sunt create pentru propriul lor interes, sunt cu forţă obligatorie pentru toţi indivizii care se găsesc în cetate, iar nerespectarea lor atrage răspunderea în faţa legii. În toate statele există acest principiu al justiţiei, prin care se înţelege, de fapt, interesul guvernului, care, presupunând că deţine puterea, ia forma interesului străinului - străin prin normele pe care le impune, fără a fi interesat de bunăstarea poporului.

Aristotel, însă, îşi continuă viziunea asupra cetăţii - în general - şi asupra regimului - în special. Pentru el, ideea reabilitării legilor şi criticile regalităţii absolute intră într-o sferă mult mai aprofundată. În ***Politica***, Aristotel se leagă direct de argumentaţia dezvoltată de Platon în a sa ***Politică***; pentru cel dintâi, un regim legal este superior guvernării absolute, pentru că legile sunt inaccesibile pasiunii. Legile, susţine Aristotel, prin definiţie au un caracter de generalitate şi nu deţin forţa să rezolve toate cazurile particulare.[13] Oricare ar fi regimul, cazurile particulare sunt oricum prin natura lor supuse deliberării.

Dacă regalitatea absolută substituie legii voinţa unuia singur, ea atrage după sine şi urmarea de a priva de orice putere totalitatea cetăţenilor, cu excepţia unuia singur: în această privinţă, ea este în contradicţie cu idealul tradiţional al *isonomiei*, care nu înseamnă numai egalitate în faţa legii, ci şi o repartiţie egală a puterilor şi a onorurilor.

Pentru Aristotel, regalitatea absolută este radical incompatibilă cu natura însăşi a cetăţii, care nu este altceva decât o comunitate a egalilor. În capitolul I al ***Politicii***, Aristotel stabileşte o distincţie radicală între puterea politică şi puterea regală; reia, de asemenea, asimilarea tradiţională a autorităţii regale cu autoritatea paternă. Regele este în mod fundamental tatăl supuşilor săi. Oricare ar fi virtuţile acestei domnii patriarhale, ea se bazează pe o profundă lipsă de egalitate naturală: ca şi tatăl în relaţia cu copiii săi minori, regele din timpurile străvechi îşi exercita autoritatea asupra supuşilor săi incapabili să se guverneze singuri. În această privinţă, puterea regală este, în sensul strict al termenului, un

[12] Platon, ***The Republic***, sursa: http://www.demonoid.com, Book I, p. 41.

[13] Pierre Carlier, ***op.cit***., p. 240-242.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

mod de guvernare *prepolitică* ce nu se potriveşte decât familiilor, comunităţilor din alte timpuri.

Pentru Aristotel, toţi indivizii sunt alăturaţi în gospodării; toate aceste gospodării formează cetatea, iar în fiecare gospodărie - ca să fie completă - se găsesc sclavi şi oameni liberi.[14] Comunitatea completă formată din mai multe sate este cetatea, în cadrul căreia indivizii trăiesc pentru bunăstare. Oricare cetate „*există prin natură, odată ce așa există și primele comunități. Ea* - cetatea - *este finalitatea lor - a comunităților.*"[15]

Le fel ca şi la Platon, se găseşte şi în opera lui Aristotel o clasificare a regimurilor guvernante, dar cu unele diferenţe:[16]

	Public	**Privat**
Conduce o persoană	*Monarhie*	*Tiranie*
Conduc câţiva	*Aristocraţie*	*Oligarhie*
Conduc mulţi	*Politeia*	*Democraţie*

Asupra oligarhiei, Aristotel[17] susţine că nu reprezintă altceva decât concentrarea puterii de stat în mâna câtorva oameni. Pentru a veni în ajutorul guvernării, s-au instituit legi, după care oamenii să se ghideze în anumite acţiuni pe care le fac sau vor să le facă. Acestea „*erau scrise pe bucăţi de lemn şi expuse în faţa porţii regelui, trebuind să jure supunerea faţă de ele.*"[18]

Totul în cetate porneşte de la puterea instituantă. În stat, legea fundamentală - ***Constituţia*** - este aceea care organizează sistematic toate puterile, dar mai ales puterea suverană. Suveranul cetăţii, în toate locurile, nu este decât guvernământul, iar el însuşi reprezintă ***Constituţia***.

Înainte de a se putea vorbi despre vreo formă specială de guvernământ - în viziunea lui Aristotel - trebuie să fie explicat termenul de stat. Este posibilă o explicaţie, în vorbirea obişnuită, a termenului de stat, prin care unii indivizi înţeleg că un anumit act emană de la stat, dar pentru alţii înseamnă actul unei minorităţi oligarhice, ori al unui tiran. Cu toate acestea, omul politic şi legiuitorul de asemenea, au în vedere numai statul în toate lucrările lor, iar

---

[14] Aristotel, ***Politica***, Bucureşti, Editura Paideia, 2001, p. 8.

[15] ***Ibidem***, p. 7.

[16] Terrence Ball, Richard Dagger, ***Ideologii politice şi idealul democratic***, Bucureşti, Editura Polirom, 2000, p. 38.

[17] Aristotel, ***The Athenian Constitution***, sursa: http://www. demonoid.com

[18] ***Ibidem***.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)

guvernământul nu este altceva decât o oarecare organizare impusă tuturor membrilor statului. Statul, prin sistemul său organizat şi format din părţi numeroase, este format - mai întâi - din cetăţeni. Aceştia sunt *liberi* sau alte categorii - în care intră metecii, femeile şi sclavii. Dintre aceste categorii, virtutea unui cetăţean - sau bunătatea lui - se deosebeşte, iar calitatea de cetăţean ar aparţine doar omului politic, care este capabil, fie singur, fie prin alţii, să se îngrijească de afacerile publice.

Pentru o bună guvernare şi respectare a principiilor politice de către toţi indivizii societăţii - a cetăţii - este nevoie de o constituţie. În viziunea lui Aristotel, Constituţia este formată din trei părţi: partea deliberativă (*to buleuomenon*), magistraturile (*arkhai*) şi tribunalele. Partea deliberativă este aceea care decide în mod suveran asupra războiului şi păcii, asupra alianţelor sau ruperii lor, asupra legilor, a pedepsei cu moartea şi a exilului, asupra confiscării bunurilor, alegerii magistraţilor şi dărilor lor de seamă.

Se poate observa, astfel, că atribuţiile *părţii deliberative* depăşesc cu mult domeniul legislativ, deoarece ele includ şi deciziile cele mai importante din politica externă şi judecarea cauzelor foarte grave. Prin această delimitare, Aristotel redă structura instituţională a celor mai multe dintre cetăţile greceşti:

- *partea deliberativă* - este organul colectiv care, în cele mai multe dintre cetăţi, ia deciziile cele mai importante - militare, diplomatice, legislative şi judiciare. Democraţia ateniană cunoaşte prin această caracterizare instituţia *Ecclesia*.

- *magistratura* înseamnă de fapt conducere; înseamnă puterea de a decide, dar mai ales de a da ordine. Alcătuirea sa este cu mult mai restrânsă decât *Ecclesia*, iar modul democratic de a fi ales magistrat este tragerea la sorţi.

- *tribunalele* - nu sunt singurele instituţii care au ca obligaţie judecarea unor fapte. Tribunalele variază ca număr în funcţie de cetăţi, iar competenţele lor sunt diferite. Modul de desemnare a judecătorilor diferă în funcţie de regim - ca şi în cazul magistraţilor.

Plecând de la aceste premise, societatea - statul - nu poate exista fără a fi instituită, fără legi. În societatea greacă antică, un termen reţine atenţia, şi anume *nomos*: El reprezintă ceea ce este particular fiecărei societăţi sau grupuri etnice, iar prin natura sa este opus lucrului natural. În acelaşi timp *nomos* este legea, fără de care oamenii nu pot exista şi nu exista un *polis* fără lege sau comunitate politică. Aristotel susţinea că în afara *polis*-ului omul nu poate fi decât o bestie sălbatică, ori un zeu, plecând de la premisa că omul se umanizează în cadrul, şi prin, *polis*.

BDD-A19478 © 2011 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:06 UTC)